

דברים אחדים למהדורת מגיד דבריו ליעקב מפורש ומבואר

ספר הקודש מגיד דבריו ליעקב הנודע גם בשם לקוטי אמרים, יצא לאור לראשונה בשנת תקמ"א, כשמונה שנים אחר הסתלקותו של מרנא המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע.

את הספר הביא לדפוס אחד מגדולי תלמידיו, הלא הוא הרה"ק רבי שלמה מלויצק זי"ע, אשר זכה לשמוע מפי רבו המגיד את בקשתו המפורשת להיות תורותיו נרשמות ונכתבות לדורות, "וכך אמר לי, וכי קטן בעיניך דבר שביקש דוד המלך ע"ה אגורה באהלך עולמים, ר"ל בב' עולמות" (לשונו בהקדמת הספר).

מלבד מגיד דבריו ליעקב, ראש וראשון לספרי רבינו המגיד, מלוקטות תורותיו של המגיד בכמה קבצים אשר יצאו לאור לאורך השנים מתוך רשימות תלמידיו הקדושים: לקוטים יקרים (תקנ"ב), אור תורה (תקס"ד), כתבי קודש מחכמי אמת (תרכ"ב), אור האמת (תרנ"ט), שמועה טובה (תרח"צ) וספרים נוספים. אף שכולם נדפסו מתוך כתבי יד מקוריים, סגנון אחד לכולם ורבות מאוד המקבילות ביניהם, וניכר כי כולם העתקות שונות של אוצר אחד של כתבי יד שהועתק והורק מכלי אל כלי.

אף שספרנו הוא הראשון שנדפס מתורת המגיד, אין לו דין קדימה מבחינת הדיוק שבדברים על פני חבריו, שכן, כאמור, כל אחד מהם נרשם מהעתקה מיוחדת ונפרדת וכל אחד מהווה מקור לעצמו. למרות הדמיון הרב שבין התורות, יש בין הקבצים השונים שינויי נוסחאות רבים, עתים בחילופי קטעים שלמים ועתים במלים או באותיות ספורות, אך לא אחת שינוי קל בלשון יוצר שינוי גדול בתוכן. אף כי בחלק מהמקומות ניכר שאחד הנוסחים הוא שיבוש או טעות, לא מעטים המקומות ש"אפשר לקיים שניהם".

מגיד דבריו ליעקב

התורות המופיעות בקבצים אלו מעולם לא נערכו וסודרו במתכונת של ספר וחיבור אחיד, כפי שמעיד עליהן הרב המלקט, "שהם ליקוטים מכמה כותבים שלקטו אחרי האמרים, ולא היו מסודרים יפה בלשון מסודר, ומה גם מחמת חביבתן היו מועתקים כמה פעמים והיו משובשים מאד וחסרים באיזה מקומן. ואם באתי להגיה כחשקי ורצוני הייתי מוכרח לכתוב הכל מתחילה כחדשה, והיה קשה עלי הדבר הזה מאוד".

על כן, נוסף על העומק העצום שבדברים עצמם, שבהם טמונים וגנוזים יסודות משנת החסידות כולה, נצטרף גם הקושי מצד אופן וסגנון רשימת הדברים, שנכתבו לרוב רק ברמיזה ובקיצור, ולעתים בלשון סתומה ובאופן המשתמע לתרי ולתלת אנפי. מכל טעמים אלה, לא בקלות עולה הלימוד בספר זה, ולא אחת חש הלומד כי יש צורך בתוספת ביאור לדברים. נטלנו אפוא על עצמנו משימה רבת אחריות זו של עריכת פירוש מלא ומקיף לדברי המגיד, אשר משולב בתוך לשון המחבר, יחד עם הבאת דברי המחבר כצורתם וכלשונם במתכונת מנוקדת מאירת עינים.

* * *

בספר לפנינו דרושים רבים שנרשמו לא על פי סדר ידוע. מהם ארוכים לפי ערך, ומהם קצרים ממש, בני שורות ספורות. במקורו נדפס הספר כאשר רוב הדרושים באים ברצף אחד, באופן המקשה על הבנת הדברים. במהדורות החדשות יותר (כגון מהדורת האדמו"ר דתולדות אהרן זצ"ל) חולקו הדרושים לסימנים נפרדים מסומנים באותיות, כל דיבור ודיבור בפני עצמו. בשנת תשל"ג, לפי הוראת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, יצאה לאור מהדורה של הספר בידי מערכת אוצר החסידים שע"י הוצאת קה"ת וגם בה חולקו הדרושים לסימנים ע"פ הבנת המהדירים.

מהדורה נוספת ומפוארת של הספר יצאה לאור בשנת תש"ע בהוצאת קה"ת על ידי הרה"ת ר' יעקב עמנואל שחט ע"ה. במהדורה זו נערכה השוואה מדוקדקת בין המקבילות שבכל תורה ותורה, וכן נוסף אוצר בלום של מקורות ומראי מקומות. בסידור הסימנים הלך העורך אחר ההוצאה הקודמת, אלא שמתוך יגיעתו לרדת לעומק דברי המגיד, הפריד הנדבקים ודיבק הנפרדים, מבלי לשנות את מספרי הסימנים, וכך חולקו סימנים רבים לשנים ולשלשה סעיפים, המצוינים כך: מט (א), מט (ב), מט (ג) וכו', בעוד סימנים אחרים (כגון צ"צא) חוברו יחד.

בהוצאה זו הלכנו אחר סדר הסימנים של הוצאת קה"ת, ומלבד במקומות ספורים ממש, על פי החלוקה המדויקת במהדורתו של הרב שחט ע"ה. נוסח הפנים נאמן

דברים אחדים למהדורת מגיד דבריו ליעקב המבואר

לנוסח המדל"י לפנינו, וכל ההשוואות והשינויים נכללו במדור בפני עצמו בשולי העמוד - "מקבילות ושינויי נוסחאות". בכמה מקומות צוינו גם פרטים מתוך נוסחי כתבי יד המצויים לפנינו. יצויין שלא נרשמו כל השינויים קלי הערך, כי אם במקומות שסברנו שיש בזה בנותן טעם, אם מפני שיש שינוי בתוכן ואם מפני שהנוסח במקבילה נראה מתוקן יותר. יש שניכר בעליל שנוסח המקבילות משובש, אולם במקום ספק לא נמנענו מלהביאו, והבוחר יבחר.

* * *

בכתיבת הביאור עשינו בספר זה כמעשינו במהדורת כתר שם טוב המבואר. מובן מאליו שמפני עומק המושג וקוצר המשיגים, הכנת ביאור לספר זה היא מהמלאכות הקשות שבמקדש, וניגשנו אל מלאכה זו בכובד ראש ומתוך חרדת קודש. בראש ובראשונה מיסוד הביאור על שאר דברי רבינו המגיד המפורזים בספר זה ובשאר ספריו, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. כן התבססנו במקומות רבים על דברי תלמידיו הקדושים שהביאו דבריו בהרחבה ובתוספת ביאור. כל המקורות צוינו במפורט בשולי הגליון, ויכול הלומד לעיין בהם בהרחבה ולעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

בציוני המקורות נעזרנו בראש ובראשונה בפירות עבודתו הגדולה של המהדיר הרב שחט ע"ה. בספרים שבהם מהדורות שונות, שצוינו בספרנו על פי מהדורה מסוימת, פירטנו את המהדורה שבה השתמשנו ברשימת הספרים והחיבורים שבסוף הספר. מושגים השייכים לעולם הסוד ופנימיות התורה פירשנו לרוב על פי משנת חב"ד, כפי אשר יסד תלמידו הגדול, כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא, שבה מתבארים מושגים אלה בהרחבה באופן שכלי כנודע, אך ראוי לציין שמגמתנו בביאור לא היתה אלא לבאר את כוונת רבינו המגיד, ולכן נדרשנו רק לאותם הפרטים הנחוצים להבנת הדברים, בכל מקום ומקום לפי ענינו.

אף כי יגענו וטרחנו רבות כדי להגיע בכל ענין וענין אל הפירוש הנכון והמדויק ביותר ככל שידינו מגעת, כבר כתב המלקט הר"ש מלויצק בהקדמתו: "כי הם דברים העומדים ברומו של עולם ומילין לצד עילאה ימלל, אשר לאו כל מוחא סביל דא, ובדבריו הקדושים רמוזים הבנת כמה מאמרים מעץ חיים ומכוונת האר"י ז"ל ומזוהר". ואם אלה דברי תלמיד מובהק, אשר זכה להסתופף בחצר הקודש של המגיד כמה שנים ולהתאבק בעפר רגליו, אנן מה נענה אבתריה, ואין צורך לומר שכל הביאורים שבספר זה הם בדרך אפשר בלבד ועל אחריות המערכת בלבד. והרי גם על כך העיד הרב המלקט, שאמר לרבו "ראיתי כותבי כתבים ומקצרים מאוד...

מגיד דבריו ליעקב

ולפעמים אינם מבינים וכותבים לפי הבנתם. ואמר לי, אף על פי כן איך שיהיה נכתב הכל טוב, למען היות למזכרת לעבודת הבורא ב"ה". כאן המקום גם להביע תודתנו להרה"ח ר' משה לינק שליט"א, שסייע בידינו רבות בהבנת דבריו הקדושים של רבינו המגיד והאיר עינינו בכמה וכמה מקומות מוקשים.

* * *

לסיום שטוחה בקשתנו בפני המעיינים לשלוח אלינו את הערותיהם והארותיהם לקראת הכרכים הבאים בסדרה זו.

יהי רצון שמהדורה מיוחדת זו של תורת רבינו המגיד נ"ע, תלמידו וממלא מקומו של הבעש"ט נ"ע, תחיש ותמהר את ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, וכפי שהובטחנו על ידי מלכא משיחא, אשר "בעת שיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה... אז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה".

המערכת

תוכן ענינים

1	הקדמת הספר
7	הקדמה שניה ומפתח הספר
11	סימן א. התענוג מעבודתם של ישראל קדם לבריאת העולם
18	סימן ב"ג. בכח עבודת האדם לקבוע את אופן הארתו והשראתו של הקב"ה
28	סימן ד. הריגת "נשי מדין" בעבודת האדם
39	סימן ה א. דבקות שאינה תמידית - אינה דבקות
41	סימן ה ב. התפארות בנתינת צדקה - "דרך חיצונים"
42	סימן ו א. "תורה חדשה מאתי תצא" - גילוי עצמיות התורה
46	סימן ו ב. גלות מצרים ושאר הגלויות - גלות הדעת וגלות המדות
49	סימן ז. חיבור יראה ואהבה כאחד - בכח "מדת אין"
56	סימן ח. הקב"ה מצמצם את אורו כדי להתענג ממעשי הצדיקים בעולם הזה
61	סימן ט. "עיר קטנה ואנשים בה מעט" - דרך ההתגברות על פיתוי גדול של היצר הרע

מגיד דבריו ליעקב

- 70 סימן י'
העלאת ניצוצות ותיקון המציאות - על ידי המשכה חדשה מאל"ף ועד תי"ו
- 82 סימן יא'
עבודת הצדיקים - לעשות "יש" ל"אין"
- 87 סימן יב'
הדרך הראויה בתפילה ובקיום מצוה - ללא פניות אישיות
- 92 סימן יג א'
תפילה על פי דרך הסוד - להכניס בתיבות רוח חיים אלקית
- 94 סימן יג ב'
הלומד בתורתם של תנאים בדחילו ורחימו - מתקשר אליהם ולומד במחיצתם
- 98 סימן יד'
עצם מוחשבתו של הקב"ה על ישראל פועלת ישועה וברכה
- 101 סימן טו א'
בזמן הגלות אין לנו אלא גילוי "שכינה" בנסים מלובשים בטבע
- 104 סימן טו ב'
האותיות י' ו' - סדר המשכת החיות לנבראים
- 106 סימן טז'
יראה ובושה מה' - כבושתן של האותיות זו מזו
- 108 סימן יז'
סוד התואר "שונים" שבו נקראו ישראל
- 112 סימן יח"ב'
יופי גשמי - "ציון" וסימן ליופי של מעלה
- 119 סימן כא א'
הגאווה - הכחשת מציאות השכינה
- 121 סימן כא ב'
"ביצים", "אפרוחים" ו"בנים" - שלשה שלבים ב"הולדת" המדות העליונות
- 123 סימן כב'
איזהו שוטה? המאבד בחינת מ"ה שנותנין לו מלמעלה
- 126 סימן כג'
"לנפש לא יטמא" - אזהרה למוכיחי הרבים שלא יטמאו את נפשם בגאווה
- 128 סימן כד'
סוד הבקשה "לדעת בארץ דרכך" - יחוד הקב"ה והשכינה
- 129 סימן כה'
סוד מופת המטה והנחש - ביטול מקור כחו וחיותו של פרעה

תוכן ענינים

- 136 סימן כו.
ההבדל במדרגה הרוחנית בין משכן משה למקדש שלמה
- 145 סימן כז.
ירידת האור האלקי אל ה"שדה" וה"כפר" וחזרתו אל מקורו העליון
- 154 סימן כח.
בשבת האדם תאב יותר לאכול בגלל ההארה האלקית השורה בו
- 157 סימן כט.
"שתי חצוצרות כסף" - שני "חצאי צורות", הקב"ה והאדם, המתדבקים ומתאחדים על ידי הכיסופין
- 168 סימן ל.
העלאת המחשבות על ידי הפשטה מן הגשמיות
- 172 סימן לא.
המחדש בתורה מוסיף אור בדברי התורה עצמם
- 174 סימן לב.
"כל העוסק בתורת עולה" - הפעולה הרוחנית של הדיבור
- 176 סימן לג.
בריאית עולמות על ידי שם "הוי"ה אלקים" - בעבודת האדם
- 177 סימן לד.
עבודת האדם מעוררת את המדות העליונות מ"שנתן"
- 179 סימן לה.
מדת הרחמנות נולדת מצירוף החסד והדין
- 182 סימן לו.
כח הצדיק "למשול" כביכול על רצינו יתברך ולשנותו לטובה
- 187 סימן לז.
התעוררות מחשבה או רגש בענינים תחתונים - אות מלמעלה לגלות את הניצוץ הפנימי שבהם ולחברו למקורו
- 193 סימן לח.
בכל תנועה שעושה האדם נמצא הבורא
- 194 סימן טל.
דיבור טוב פועל השפעה טובה מלמעלה, ולהפך
- 197 סימן מ.
שיתוף השכינה בפעולות האדם - שיעשה כל פעולה לצורך ניצוץ השכינה המלוכב בו
- 198 סימן מא.
עבודת הצדיק - גילוי ניצוצות הקדושה שבכל דבר וחיבורם לשרשם

א

אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיף לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם כּו'. וְלָמָּה
גָּלָה לָהֶם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מִפְּנֵי שְׂאֲמָרוּ נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמָע. עַל דֶּרֶךְ שְׂאֲמָרוּ רַז"ל

א

התענוג מעבודתם של ישראל
קדם לבריאת העולם

איתא במדרש¹: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֹא
הָיָה צָרִיף לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵ"הַחֲדָשׁ
הַזֶּה לָכֶם כּו"² (מצות קידוש החודש,
"שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל"³,
והתורה הלא ענינה להורות לישראל את
מצוותיהם). וְלָמָּה (פתח ה' את תורתו
בסיפור הבריאה ו) גָּלָה לָהֶם (לבני ישראל)
מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית? מִפְּנֵי שְׂאֲמָרוּ נַעֲשֵׂה
וְנִשְׁמָע בעת מעמד הר סיני⁴.

והנה עומק כוונת הדברים הוא, שקבלת
התורה ע"י בני ישראל (באמירת "נעשה
ונשמע"⁵) היא שפעלה וגרמה את מעשה
בראשית ובריאת העולם⁶. ואף שבסדר
הזמנים קדמה בריאת העולם לקבלת
התורה, ביאור הדבר הוא על דרך שְׂאֲמָרוּ
רַז"ל⁷ שיעוד בטרם הבריאה "יִשְׁרָאֵל עָלוּ
בְּמַחְשָׁבָה"⁸, כלומר, שבעוד במדת בשר
ודם "מי שלא היה לו בן מעולם לא יכול
לומר שיהא נחקק במחשבתו צורת הבן
שיהיה לו אחר כך, כי עדיין לא ראה אותו
ולא הכיר צורתו"⁹ – הרי מדת הקב"ה לא
כן היא (ולקמן יבואר טעם הדבר), אלא

5. ראה בתורת מנחם שם ביאור הקשר בין
המבואר בעניננו לאמירת "נעשה ונשמע" דוקא.
6. ראה שבת שם (וכעין זה גם בעבודה זרה
ג, ב): "ארץ יראה ושקטה [תהלים עו, ט], אם
יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא
בתחילה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה...
מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר
להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין
ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". וראה
רש"י עבודה זרה שם: "לבסוף – כשקבלוה
בנעשה ונשמע שקטה".

7. זהר ח"א כד, א. בראשית רבה פרשה א, ד.

8. אור תורה סימן ו.

1. הנוסח שלפנינו הוא שילוב שני מקורות:
חלקו הראשון הוא לשון רש"י בראשית א,
א, ומקורו במדרש (לקח טוב שם, תנחומא
(באבער) בראשית יא, ילקוט שמעוני, בא רמז
קפז, וכן הוא בזהר ח"ב לט, ב); וההמשך,
"למה וכו'", הוא משיר השירים רבה פרשה א,
ד (וראה שינויי נוסחאות). ועיין גם תורת מנחם
חלק ע' 209 ואילך (ושם, שסימן זה הוא מעין
הקדמה מרבינו לכללות הספר).

2. בא יב, ב.

3. רש"י בראשית שם.

4. משפטים כד, ז. וראה שבת פח, א, ועוד.

◆ מקבילות ושינויי נוסחאות ◆

א. אור תורה סימן א וסימן פב. אור האמת יח, ב.

אמר רבי יצחק. באור"ת סימן א: במדרש. ושם סימן פב ובאור"ת א ליתא. ובדפוס: אר"י. ובכמה דפוסים הוא כלפנינו. ובמדרל"י השלם
הציע (ע"פ שיר השירים רבה המצוין בביאורנו הערה 1) שצ"ל: אמר רבי ינאי.

מפני שאמרו. באור"ת: בשביל ישראל שאמרו. ובאור"ת א: בשביל ישראל שאמרו.

שאמרו רז"ל: במקבילות ליתא.

יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה. קְדִימַת הַרְצוֹן הָיָה בְּשִׁבִיל שְׂיָהוּ יִשְׂרָאֵל צְדִיקִים בְּכָל דּוֹר

וזהו¹⁴ תוכן דברי חז"ל שגילוי מעשה בראשית היה ע"י קבלת התורה, פירוש, שְׁקִדְיַמַת הַרְצוֹן – התעוררות הרצון הקדמון לברוא את העולם כולו הָיָה בְּשִׁבִיל שְׁבַע עוֹלָם זֶה יְהוּי קִימִים יִשְׂרָאֵל צְדִיקִים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר שִׁיגְרָמוּ נַחַת וּתְעַנּוּג לְמַעַלָה בְּעַבְדוּתָם בְּעוֹלָם ע"י קיום התורה והמצוות¹⁵.

ואותה "עליה במחשבה" של ישראל ועבודתם שקדמה לבריאה, נצרכת היא לשם גילוי מעשה בראשית, שכן מעשה בראשית הוא "צמצום" והשפלה כביכול לפניו יתברך, שלצורך הבריאה צִמְצָמִים – הקטין והסתיר ה' יִתְבַּרְךָ בְּכִיבוֹל אֶת בְּחִירָתוֹ – אורו הבהיר והזך, לצורך בריאת העולמות, "שאלולי"¹⁶ הצמצום

במחשבתו תמונת בנו שיוולד לו... איך יהיה מדבר דברי שכל [המעידים על חכמה וגורמים נחת ועונג לאב]... נמצא... נולד בתוכו אהבה, כך היה להשם יתברך תענוג מתחילה מישראל ילד שעשועים... מחמת מעשיהם ודיבורם [העתידים]... וראה גם להלן סימנים קעד, רה, ריח. אור תורה סימן שצב. לקוטים יקרים סימן קל. ועיין עוד בלקוטי שיחות חלק יט, ראש השנה סעיפים ח"ט. תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 158-9.

14. ראה גם בסימנים המצוינים בראש ההערה הקודמת.

15. כדברי חז"ל, שהבריאה כולה היתה "בשביל התורה ובשביל ישראל" (רש"י בראשית א, א. וראה אותיות דר' עקיבא אות ב. ויקרא רבה פרשה לו, ד).

16. הציטוטים המשולבים להלן – מסימן צג (חלקם הובאו שם בשם הבעש"ט). וראה ביתר הרחבה שם ובמצוין שם בהערות.

"אף קודם שנבראו ישראל היה נחקק צורתם במחשבה"⁸, היינו שמציאותם העתידיה של ישראל כפי שתהיה במלואה בפועל⁹, ביחד עם כל מעשיהם ועבודתם בעולם, "עלתה" והיתה קיימת במחשבתו של הקב"ה¹⁰ אף קודם הבריאה¹¹, כך שגם "קודם שהיו ישראל, היה גלוי לפניו יתברך כל צדיק וצדיק עם כל מעשיו ותורתו"¹², ועל כן "מתחילה, תיכף כשעלה ישראל במחשבה לפניו, היה כבר שעשוע ותענוג כביכול לפניו יתברך מכל צדיק וצדיק ומעשיו"¹³.

9. כלומר, אין הכוונה כאן ל"שורש הנשמות... בעצמותו יתברך", אלא ל"נשמות כמו שהן בבחינת נברא, וכמו שהן יורדות למטה" – ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשון ע' רמח"ט. ועיין לקוטי שיחות חלק כח, פינחס א הערה 62.

10. ראה אור התורה משפטים ע' א'רסז (ועל דרך זה שם ע' א'רעח. מגילת אסתר ע' קצח), "שבאדם המחשבה לא תפעול מאומה להיות מזה התהוות, אבל למעלה – על ידי המחשבה מתהווה ממש מה שעלה". וראה עוד המשך תער"ב חלק ב ע' תתקג ואילך.

11. לעומק המשמעות בעניין "קודם הבריאה" – ראה להלן הערה 25.

12. אור תורה סימן לא. וראה להלן סימן רה ואור תורה סימנים ו, ט, שזהו הפירוש בכך שהאדם נברא "בצלמו" (בראשית א, כז) – דהיינו שהאדם נברא בצורה הדומה ל"דמות דיוקנו" זו שהיתה חקוקה בו יתברך לפני הבריאה.

13. שם (וראה להלן הערה 28). ועל דרך זה מבואר להלן סימנים צ"צא, צג, צט, קטו, קס. אור תורה סימנים ט, רנח, רפז, דש.

(ושם: "וזהו נקרא אהבה מוקדמת, שמצייר

ודור, צמצם ה' יתברך כביכול את בהירתו, כדמיון אב המצמצם את שכלו ומדבר דברי קמנות בשביל בנו הקטן. וגם כל מדות מעשה נערות נולדים בהאב, שאוהב את מעשה נערות כדי שיהיה להבן תענוג ומפאר אצלו. ובהקדוש ברוך הוא

כך "לא ידבר עמו כפי שכלו [של האב] הגדול והרחב, מפני שהבן לא יוכל לקבלו ולהבינו, אלא מחמת גודל אהבה עזה שיש [באב] לבנו חביבו, מצמצם שכלו הגדול והרחב עד אין קץ ומדבר עם בנו כפי שכלו הקצר והקטן, וזה יכול הבן להשיג, ומשיב לאביו כפי שכלו, ויש נחת לאביו מזה"¹⁹. וצמצום זה אינו רק בשכלו אלא בכל מדות ותכונות נפשו, וכגון במדת החסד והאהבה, שבשעה שעושה "מעשה נערות" עם בנו, "כמו האב שרואה את בנו משחק באגוזים... משחק גם הוא עמו"²⁰, אזי גם כל מדות מעשה נערות נולדים ונוצרים בהאב, שאוהב את מעשה הנערות ועושה זאת עם בנו באהבה וחשק, וזאת כדי שיהיה להבן תענוג ושעשוע משותף עם אביו²¹, אשר לשם כך צריך האב "לצמצם" ולהשפיל גם את מדת החסד והאהבה שלו. וכמו כן משפיל האב את מדת התפארת שבו, כך שיהיה הבן מפאר אצלו²² למרות הפער

לא היו יכולין להיות העולמות האלו¹⁷, ולהיות ישראל בתוכם [כפי] שהם עתה", כנשמות בגופים "שיש להם גבול"; שכן כל זמן שאורו יתברך האיר ללא צמצום והסתר לא "היו העולמות [המוגבלים] יכולים לסבול" ולהכיל את האור, ואזי "לא היה יכול להתגלות אלהותו יתברך בעולמות" וממילא "לא היו יכולים העולמות להתקיים רגע אחד", שהרי אין דבר יכול להתקיים מבלי שיימצא בו אור אלקי שהוא מקור קיומו וחיותו, "אך כשהיה הצמצום [והאור המתגלה הוא אור מועט] - אז היו העולמות יכולים לסבול, ונעשה הכל".

ועל כן, כדי שיתעורר הרצון ל"צמצום" זה, נדרש שיגיע לפניו יתברך תענוג מישראל ועבודתם, ואזי הרי זה כדמיון¹⁸ [- כדוגמת] אב המשפיל ומצמצם את שכלו וחכמתו ומדבר דברי קמנות שאינם לפי ערך מעלת שכלו, וכל זאת בשביל בנו הקטן, שרצונו "להשתעשע עם בנו הקטן והאהוב והחביב בכדי להיות לו לנחת", ולשם

19. סימן רנ. וראה גם סימן קסד.

20. סימן קעז.

21. כי כך דוקא מרגיש ומכיר הבן באהבת אביו אליו - לקוטי שיחות חלק ב, הוספות ליב-יג תמוז סעיף יא.

22. כענינה של מדת התפארת - ראה להלן סימנים ל, פד"ה, רלח ועוד.

וראה צמח ה' לצבי, פנחס: "כי תפארת - מה שמתפאר מעצמו לעצמו, והדבר הוא מפואר אצלו, והוא לו כמו נחת רוח. והוא שכתוב

17. ראה עץ חיים שער א ענף ב. אוצרות חיים בתחילתו. מבוא שערים שער א חלק א פרקים א-ב. להלן סימנים ח, צט, קטז, קלד, קסד. אור תורה סימן עג. וראה גם אור תורה סימן ב.

18. אודות משל זה ומשמעותו בנמשל - ראה גם בסימן הבא ולהלן סימנים ח, פד"ה, קסד, קעז, רב, רנ.

הַעֲבֹר וְהַעֲתִיד הֵם שְׁוִים אֶצְלוֹ, וְהָיָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְעַנֵּג מִמַּעֲשֵׂה הַצְדִּיקִים

מִמַּעֲשֵׂה הַצְדִּיקִים²⁵, ש"תענוג שיש לו מן הצדיקים כשעובדין אותו – זה התענוג בעצמו היה לו קודם בריאת הצדיקים²⁶, והתענוגים הללו שהיו אצל הקב"ה כבר אז "עשו לו רצון לברוא את העולמות כדי להשתעשע בהם"²⁷ מהעבודה שתהיה בפועל בעולמות לאחר בריאתם²⁸, וְעַל כֵּן צִמְצַם אֶת עֲצָמוֹ לְצוּר הַבְּרִיָּאָה, כְּאִמּוֹר²⁹.

הגדול ביניהם. וכל זאת מתוך אהבתו את בנו ומכח התענוג והנחת שיש לו ממעשי בנו חביבו. כך כביכול מתוך התעוררות התענוג לפני הקב"ה מישאל ועבודתם, צמצם הקב"ה את אורו הגדול, ואף את אור הספירות של מעלה – הן את ספירות ה"מוחין", החכמה והבינה (כמשל האב המצמצם את שכלו), והן את ספירות המדות (כמשל האב המצמצם עבור בנו את מדות החסד והתפארת שלו) – כדי שיוכלו הנבראים התחתונים לשאת את האור.

25. משמעותה העמוקה של הדגשה זו, שעוד קודם הבריאה היה הקב"ה מתענג ממעשי הצדיקים, היא שיש ערך ומשמעות לישראל ומעשיהם לא רק במדרגת האור האלקי המצומצם והשייך לבריאה, בחינת "אחר שנבראו", אלא שאף במדרגה העליונה באור האלקי המרוממת מכל שייכות לבריאה התחתונה, בחינת "קודם שנבראו", יש "תפיסת מקום" למציאות ישראל ולעבודתם (לקוטי שיחות חלק טז, החדוש סעיף ו. חלק כ' ע' 370. עיין שם. וראה גם ספר המאמרים באתי לגני חלק ב' ע' תקסב; לעיל שם ע' תמב, תקכב. לקוטי שיחות חלק ל, וישלח א סעיף ז).

26. אורה לחיים, בראשית – בשם רבינו.

27. אור תורה סימן ט.

וראה בראשית רבה פרשה ח, ז. רות רבה פרשה ב, ג. שערי אורה צז, ב. ספר המאמרים תש"ג ע' 9 וע' 15 ואילך.

28. ראה ספר המאמרים מלוקט אדר"סיון ע' שצז, שהתענוג שקדם לבריאה המדובר כאן הוא סוף-סוף רק מציאות של "מעשה הצדיקים בכח", ועדיין יש עליו נוסף בכך שיהיה "מעשה הצדיקים בפועל". עיין שם.

29. "והיינו, שהציור והחקיקה נעשים בבת אחת, ובה בשעה ישנה גם ההמלכה נ"מלך בנשמותיהם של צדיקים" – בראשית רבה ורות רבה שם] על בריאת העולמות, ההחלטה, ועד

וְהִנֵּה יוֹסֵד הַחִילוּק הָאִמּוֹר בֵּין מֵדָת בְּשֵׁר וּדָם (שאינן צורת הבן העתיד לבוא נחקקת אצלו) למדת הקב"ה – כִּי בְּתַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא הַעֲבֹר וְהַעֲתִיד הֵם שְׁוִים אֶצְלוֹ²³, והעתיד נמצא לפניו במדה שוה לעבר²⁴, וְאִם כֵּן אֲפֹשְׁרֵי הַדְּבָר שֶׁכָּבֵר אִזְ הָיָה הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִתְעַנֵּג

(ישעיה מט, ג) "ישראל אשר בך אתפאר", ולא קאמר "עמך אתפאר", כי ההתפארות מעצמו אל עצמו.

23. ראה אמונות ודעות, מאמר ב פרק יג. כד הקמח, ערך מציאות השם. וראה גם אור תורה סימנים ו, ט, לא (ושם, שהטעם לכך הוא "לפי שהוא קודם הזמן", היינו שהקב"ה קיים בטרם נוצרה עצם מציאות הזמן והוא למעלה ממנו, ממילא אין הוא נתון להגדרותיו ומגבלותיו של הזמן – המפרידות בין העבר לעתיד).

ועיין סידור עם דא"ח קכא, ד בשם רבינו. אגרות קודש אדמו"ר זי"ע חלק א אגרת קנו וחלק ב אגרת רפג ובמקורות שהובאו שם.

24. עיין תורת מנחם חלק סט ע' 280; תשנ"ב חלק ב ע' 242 ובהערות.

וְצִמְצוּם אֶת עֲצָמוֹ. צִמְצוּם נִקְרָא חֲכָמָה, כִּי הַחֲכָמָה הִיא מֵאֵין, עַל דֶּרֶךְ וְהַחֲכָמָה

הבסיס לכל פרטי הבריאה³⁶ השונים³⁷, ונמצא שענינה של החכמה הוא צמצום האור האלקי האין-סופי³⁸ לכדי שלב שהוא ראשית הבריאה בפועל³⁹.

36. בדומה לענינו של כח החכמה שבשכל – נקודת ההברקה הראשונית (ראה לקוטים יקרים סימן 30; תניא פרק ג; אגרת הקודש סימן טו. ועוד), דהיינו "נקודת ההשכלה בלי [ש]תתפס לבחינת יש ודבר מה בהשגה כלל" (מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים חלק א ע' רנ).

37. "וחכמה הוא המהווה כל הדברים, וכל השתנות שבעולם אי אפשר בלא חכמה, דהיינו האין, שענינו רואות שמביצה אין יכול להיות להיות אפרוח עד שמפסיד הביצה מכל וכל, ויכנסו רגע אחד בשער האין, ואחר כך יכול להיות השתנות מביצה לאפרוח" (סימן צ"צא).

38. "והחכמה מדרגה קטנה ממנו יתברך" – להלן סימן ז (בשינויי נוסחאות). ועיין עוד להלן סימן רג.

39. ליתר ביאור: ענין ה"אין" שבחכמה אינו רק כלפי מה שתחתיה (המציאות לאחר שנצטיירה בדמות נבראים פרטיים שונים, ונעשתה בבחינת "יש") אלא גם כלפי מה שמעליה – האור האלקי הבלתי מוגבל, שביחס אליו החכמה היא התעלמות והתמעטות לבחינת "אין" (עיין אור תורה סימן צה (ד"ה ויובן)). ונמצא שהיא כח ממוצע ביניהם (ראה לעיל הערה 37), וכמבואר להלן סימן רג, שבכל שני דברים מנוגדים "צריך להיות דבר המחרם... והדבר הזה המחרם נקרא אין... ואין הוא החכמה", עיין שם.

בכתיב כ"ק אדמו"ר האמצעי (ראה שערי אורה סב, ב ואילך. תורת חיים ויגש רלב, ד. בשלח קפו, ד ואילך. וראה גם ספר המאמרים

"צמצום" זה הוא, כאמור, ע"י עשר הספירות של מעלה, שהן³⁰ הפועלות את התהוות העולמות, קיומם והנהגתם, וראשיתן היא ספירת החכמה, ועל כן בשם צִמְצוּם נִקְרָא ספירת חֲכָמָה, שהיא ראשית הצמצום, כִּי הַחֲכָמָה הִיא "מֵאֵין", עַל דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַכְּתוּב³¹ "וְהַחֲכָמָה מֵאֵין תִּמְצָא", פירושו³², החכמה היא השלב הראשון של הבריאה וההתהוות³³, כאשר המציאות הנבראת עודנה בבחינת "אין"³⁴ בטרם קיבלה ציור מוגדר ומסוים, והיא "היולי של כל העולם"³⁵ [כלומר, המציאות הגולמית הראשונית שהיא

שנעשית מציאות העולם בפועל" – תורת מנחם חלק סט ע' 280.

30. ראה אור תורה שם.

31. איוב כח, יב.

32. ראה שינויי נוסחאות.

33. ראה תרגום ירושלמי בראשית א, א. ספר הבהיר סימן ג. זהר חלק א ג, ב; לא, ב; קמה, א. עץ חיים שער ג פרקים א-ג; שער מז פרק ב. להלן סימן ז, רג, כז. כתר שם טוב סימן פו, שנה.

34. ראה תיקוני זהר, תיקון מב (פא, ב) ותיקון ע (קכז, א; קלג, ב). תיקוני זהר חדש צח, א. להלן סימנים ז, כז, צ"צא, קיח, קלז"ח, קעז, קפא, רג, רלב. אור תורה סימנים לו, רנח, שמש, תד. כתר שם טוב סימן רמ (א). קיצורים והערות לתניא ע' ק.

35. סימן צ"צא.

◆ מקבילות ושינויי נוסחאות ◆

היא מאין. במקבילות: הוא האין.

מֵאַזְנֵי תְּמָצִיא. וְהַצְמָצוֹם הָיָה בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְגַם הָאֲהָבָה גְרָמָה אֶת הַצְמָצוֹם. וְזֶהוּ

הַצְמָצוֹם הָיָה בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל⁴⁰, שעל ידי הצמצום יתהוו העולמות ויוכלו בני ישראל להתקיים ולעבוד עבודתם בעולם. וְנִמְצָא⁴¹ גַם דְּבַר מִפְּלִיא – חִיבוֹר הַפְּכִים, שְׁמֵדַת הָאֲהָבָה שֶׁל מַעֲלָה (דהיינו אהבת הקב"ה לישראל בטרם הבריאה, כאמור), הַשְּׁיִיכָה לְקוֹן הַחֶסֶד – הָאֲרָה וְהַשְּׁפָעָה בְּרִיבּוּי, הִיא עֲצֵמָה גְרָמָה אֶת הַתְּנוּעָה הַהִפְכִית שֶׁל הַצְמָצוֹם הַשְּׁיִיךְ לְקוֹן הַגְּבוּרָה וְהַדִּין – הַסֹּתֵר הָאוֹר וּמְנִיעַת רִיבּוּי הַשְּׁפָעָה, כִּךְ ש"הגם שלכאורה נראה שמה שישראל עלה במחשבה – זו היא מדת אהבה וחסד ותענוג שאהבם... [ואילו] הַצְמָצוֹם הוּא בַחֲיִנַת דִּין [שהיא תנועה הפכית לחלוטין], הִנֵּה בְּאִמַת זֶהוּ הַפִּירוּשׁ "אֲהָבָה דּוֹחֶקֶת הַבְּשֵׁר"⁴², שִׁמְחַמַּת אֲהָבָה לְדַבֵּר מִצְמָצֵם אֶת עֲצֵמוֹ רַק לְאוֹתוֹ דְּבַר"⁴³, וְכִךְ לְמַעֲלָה "שִׁאֲהָבָה שִׁאֲהָב אֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בְּעֲצֵמוֹ

וְהִנֵּה, כִּשֶׁם שֶׁבְּמִשְׁל הַנּוֹזֵכֵר הָאֵב מִצְמָצֵם אֶת שְׁכֵלוֹ וּמְדוּתוֹ לְמַעַן הַבֵּן מִתּוֹךְ אֲהָבָתוֹ אוֹתוֹ, כִּךְ בְּעִנְיָנוּ

תְּשִׁי"א ע' 6 וְאֵילֶךְ וּבִמְקוֹרוֹת שְׁצוּיָנוּ שֵׁם) מְבוֹאֵר בְּהַרְחֵבָה יִסוּד זֶה, שֶׁהַתְּהוּוֹת ה"יש" הַתְּחַתּוֹן מִן ה"יש הָאִמִּיתִי" הִיא בְּאִמְצָעוֹת שֶׁלֵב שֶׁל "אֵין" שְׁבִינִיָּהִם.

"וְהַמִּשְׁל הַפְּשוּט יוֹתֵר בְּעִנְיָן זֶה הוּא מְעִיֵּן נְבִיעַת הַמְּעִיָּנוּת מִן הַתְּהוּוֹת אֲשֶׁר מִתְּחַת לְאֵרֶץ, וְהַמְּעִיָּנוּת נּוֹבְעִים בְּאֵרֶץ בְּנַחֲלִים רַבִּים, שֶׁהַמְּעִיָּנוּת שְׁנוֹבְעִים מִן הַתְּהוּוֹת הֵן יוֹצֵאִים וְנִמְשָׁכִים בְּבַחֲיִנַת הָעֵלֶם וְהַסֹּתֵר וְצִמְצוֹם בְּגִידֵי הָאֵרֶץ... וְנִקְרָא בַחֲיִנַת אֵין, שֶׁלֹּא נּוֹדַע בְּמִצִּיאוֹת, וְהַתְּהוּוֹת הוּא בְּבַחֲיִנַת יֵשׁ וּמְקוֹר הָאִמִּיתִי... וְאַחַר כִּךְ הָרִי מִן הַנְּבִיעָה שֶׁל הַמְּעִיָּנוּת הִלְלוּ נִמְשָׁכִים בְּנִהּוֹת וְנַחֲלִים רַבִּים... בַּחֲיִנַת הַתְּפִשְׁטוֹת גְּדוּלָה וְרַחֲבָה מֵלֵא עַל כָּל גְּדוּתִיהָ כו', הָרִי הִנֵּה נִקְרָא בְּשֵׁם בַּחֲיִנַת יֵשׁ הַב'... שֶׁהוּא יֵשׁ מוֹגְבֵל, כִּי אֵין לְנֵהֵר עֵרֶךְ לְתִהוּוֹת, בַּחֲיִנַת יֵשׁ הָאִמִּיתִי שֶׁהוּא בְּלִתִּי מוֹגְבֵל" (תּוֹרַת חַיִּים בְּשִׁלַּח שֵׁם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּשַׁעֲרֵי אוֹרָה שֵׁם).

ו"משל אחר, כמו תלמיד לפני רבו שמקבל הארת שפע שכל וחכמה מרבו, שאצל רבו החכמה והשכל רב כמו מי התהום והתלמיד מקבל רק אפס קצהו כטיפה מים, ואף גם זאת המעט אצלו בהעלם ו"אין", להיותו מופלא מכלי שכלו עדיין, ואחר כך מבינה ומקבלה בשכלו ומתפשטת בהשגה והיה לנהר רחב כו', ו[בתחילה] בהיותו טרוד למבלע [=לבלוע ולקלוט] ולקבל אז בטל כלי שכלו ונעשה בבחינת אין, משום דכלא וכאין ממש חשיב לגבי עצם החכמה כמו שהיא במוח רבו... אבל אחר שקבל מרבו... יוכל להשפיע לזולתו בבחינת יש דהשגה הגבולית, או לעצמו להרחיב בה כו'" (שערי אורה שם. וראה בתורת חיים ובשערי אורה שם משלים נוספים. ועיין תורת מנחם חלק כה ע' 197 – משל דומה לנוזר לעיל הערה 37).

40. עיין ספר המאמרים באתי לגני חלק א ע' רנא-ב; חלק ב ע' תקכא (ושם מבוואר הרמז בכך שהמשל על ישראל הוא מ"בנו הקטן" דוקא. וראה גם שם חלק א ע' צ"צא. שיחות קודש תשמ"א חלק ד ע' 120 ואילך).

41. ראה גם להלן סימנים צג, צט, קד (ב), קסד, רכד"ה. אור תורה סימנים ב, עג, שנו, שנח. יושר דברי אמת סימן נה. תניא פרק מט (ראה שם ההוראה מעניין זה בעבודת האדם).

ועיין תניא, שער היחוד והאמונה פרקים ד, ו.

42. בבא מציעא פד, א. וראה בסימן צט משל לאהבה הגורמת צמצום באב ובן, עיין שם.

43. סימן צג (יש להעיר ש"צמצום" כאן הוא גם במשמעות מיקוד וריכוז ההשפעה רק אל הנבראים. ועיין להלן סימן קפה).

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק, יַעֲקֹב, אֲבֹרָהֶם הוֹלִיד וְכוּ'.

הצמצום⁴⁴.

את ישראל⁴⁷; ונמצא אפוא שמדת הדין עצמה "נולדת" ומתהווה מתוך מדת החסד והאהבה - מדתו של אברהם⁴⁸ - "אברהם הוליד את יצחק"⁴⁹.

וְזֶהוּ שְׁנֵי אֲמָרִים⁴⁵ "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק" - דהיינו יַעֲקֹב - "אֲבֹרָהֶם הוֹלִיד וְכוּ'", כלומר, שמדת הגבורה והדין, מדתו של יצחק⁴⁶, היא ה"מולידה" את "יעקב", בני ישראל, שיכולים להתקיים בעולם רק מכח הצמצום, כנ"ל, ולשם כך נעשה צמצום זה, מצד אותה "אהבה שאהב

47. ממהלך העניינים כאן משמע לכאורה שהקשר של "יעקב" לענייננו הוא כפנים. אבל באור תורה סימן ב מבואר ענייננו של יעקב בפסוק זה באופן אחר (מצד היותו שילוב חסד וגבורה), עיין שם.

48. ספר הבהיר סימן קצא. זהר במקומות שבהערה 46. ועוד.

49. ראה מבשר צדק, בהר: "שמעתי מהרב הבעש"ט זלה"ה פירוש על פסוק ואלה תולדות יצחק וגו', היינו ש[פסוק זה] הוא קושיא ותירוץ: הקושיא הוא מהיכן הוא בא שיצחק הוא גבורות, בחינת צמצום, יהיה נולד מאברהם דהוא בחינת חסד. והתירוץ - אברהם הוליד את יצחק, שגם זה הוא חסד שיהיה צמצום בעולם... ויהיה עולם חסד יבנה [תהלים פט, ג]... "עיין שם.

לביאור נוסף בתוכן פסוק זה - ראה אור תורה סימן לא.

44. שם (כלומר, אין זאת רק שמטרת הצמצום וסילוק האור היא הארה שתבוא לאחריו ובעקבותיו בעולמות, בבחינת חסד, אלא שאף בתוך תנועת הצמצום עצמה קיים ומורגש מניע פנימי של אהבה וחסד - ראה ספר המאמרים מלוקט כסלר-שבט ע' ע).

וראה סימן קפה ביתר הרחבה אודות האפשרות של חיבור שני הפכים אלו בעליונים דוקא, ששם "הכל ברגע אחד" בבחינת "אחדות פשוט".

45. תולדות כה, יט.

46. זהר חלק א צו, א; חלק ג שב, א. ועוד.

◆ מקבילות ושינויי נוסחאות ◆

יעקב. כן הוא בכתב יד וברפ"ד. ובאו"ת ובאוה"א ליתא. הוליד וכו'. באו"ת סימן א ליתא. ושם סימן פב: וגומר.